

בבא קמא פז

משה שווערד

1. עיינ מראה מקומות סוף דף פז:

2. חידושי הראב"ד על בבא קמא דף פז/א

וכן היה פוטרו מכל דינין שבתורה. שאין דן ואין דנין אותו, ואין ב"ד חייבין להזקק לדינו:

3. פתח עינים על בבא קמא דף פז/א

ממ"ש הראב"ד ... ויש במשמע לשון זה דב"ד אין חייבין להזקק לו אבל אם רצו להזקק לו נזקקין כמ"ש התוס' ודעמיהו דמ"ש מ"ע שמתן שכרה בצדה אין ב"ד מוזהרין עליה היינו דאין מוזהרין אך אם ירצו כופין כידוע.

4. תוספות מסכת בבא קמא דף פז עמוד א ד"ה וכן היה

וכן היה רבי יהודה פוטרו מכל דינים שבתורה - תימה א"כ מאי איריא דפטר ר' יהודה בבושת לעיל ולמה לי ג"ש דעיניך עיניך ונראה לר"י שלבסוף חזר בו ר' יהודה ממה שהיה פוטרו מבושת לבד כשמצא דרשה לפוטרו ממיתה וגלות א"נ אי לאו דגלי ג"ש דעיניך לפטור סומא הוה סברא למדרש גבי גלות כר' מאיר.

• פני יהושע על בבא קמא דף פז/א

תוספות בד"ה וכן היה רבי יהודה וכו'. תימה א"כ מאי איריא וכו' ונראה לר"י שחזר בו רבי יהודה לבסוף וכו' עכ"ל. וקשה דכיון דרבי יהודה מעיקרא מגזירה שוה דעיניך פטר ליה מבשת, וא"כ על כרחך שקיבל האי גזירה שוה דעיניך מרביתו דאין אדם דן גזירה שוה מעצמו וא"כ איך חזר בו לבסוף דא"כ קשיא האי גזירה שוה דעיניך למאי אתא, ובשלמא אם נאמר דהא דקאמר רבי יהודה סומא אין לו בשת היינו אפילו אם נתבייש אתי שפיר דמוקי גזירה שוה להכי, אבל למה שכתבו התוספות לעיל דבנתבייש מודה קשיא, ויש ליישב:

• חדושי ר' מאיר שמחה מסכת בבא קמא דף פז עמוד ב

וישן שבייש פטור. צ"ע דמאי איריא הך דנקט ישן שבייש, הא בכל ד' דברים לבד מנזק פטור בישן. וצ"ע. אולם הא דנקט לעיל הגמרא (בע"א) אי ר' יהודה קשיא דקתני סומא ולא קתני סומא שבייש צ"ע. דכיון דלר"י פטור מנזקין ומכל הדינין שבתורה ומאי רבותא הוא דפטור מבושת. אך לפי מ"ש תוספות לקמן (פ"ז א) ד"ה וכן היה, דלחד תנא לא פטרו רק מבושת, א"ש דלהך תנא אליבא דר"י לא אתי מתניתין כותיה, אבל לפום מה דקיי"ל בכולי תלמודא [קדושין פסחים ועוד] דר"י פוטרו מכל מצוות ומשפטים א"כ מתניתין דילן לעולם אתיא כר". [שוב נחמתי דא"כ במשנה דלקמן פ"ז. חשו"ק פגיעתן רעה, לחשוב נמי סומא דפגיעתו רעה, ודוק].
אך להך שיטה של הג"א ורש"י לקמן (צ"ח ב) דקטן שהזיק חייב לשלם אם הגדיל, בודאי סומא לא עדיף לר"י מקטן, ואם נתרפא ע"ד נס, או שקודם היה באופן שיכול ליסור עוורתו חייב לשלם, לא כן בבושת, וא"ש קושית תוספות, ודוק היטב.

5. תוספות מסכת בבא קמא דף פז עמוד א ד"ה וכן היה

וכן היה ר' יהודה פוטרו מכל המצות [האמורות] בתורה - תימה הא דתנן בפרק הקורא את המגילה (מגילה דף כד. ושם) רבי יהודה אומר כל שלא ראה מאורות מימיו לא יפרס על שמע אפי' ראה ונסמא נמי אמר הכא דפטור מכל המצות והיאך יפרס על שמע להוציא אחרים ובירושלמי דמוקי שלא ראה מאורות מימיו ביושב בבית אפל [או] שנולד במערה ואינו סומא א"ש אבל בגמרא דידן משמע דמיירי בסומא ממש ומפרש טעמא דרבי יהודה דאמר אין פורס משום דאין נהנה מן המאורות ורבנן [סברי] אית ליה הנאה כר' יוסי שראה סומא ואבוקה בידו אמר ליה בני אבוקה זו למה אמר ליה כל זמן שאבוקה זו בידו בני אדם רואין אותי ומצילין אותי מן הפחתים והאי טעמא לא שייך אלא בסומא ממש [1] ונראה דאף ע"ג דפטר ר' יהודה סומא מכל המצות מ"מ מדרבנן חייב דאע"ג דאשה מיפטרא במצות עשה שהזמן גרמא ולא מחייבין אפילו

מדרבנן משום שיש מצות הרבה דמחייבת בהו אבל סומא אי פטרת ליה מכל המצות אפי' מדרבנן א"כ
ה"ל כמו נכרי שאין נוהג בתורת ישראל כלל ולכך אותו שלא ראה מאורות מימיו אפילו מדרבנן לא יפרס
על שמע כיון דלית ליה הנאה אבל אם ראה ונסתמא חייב מדרבנן [2] ומוציא אחרים ידי חובתן דאחרים נמי לא
מחייבי אלא מדרבנן דק"ש דרבנן היא כדאמר במי שמתו (ברכות דף כא.) ולא דמי חיוב דסומא לחיובא דקטן
שהגיע לחינוך (א) שאין אלא לחנכו דאע"ג דחייב מדרבנן אין פורס על שמע להוציא אחרים ידי חובתן.

• שערים מצויינים בהלכה

בתורת ישראל כלל. ובתוס' מגילה (כד. ד"ה
מי) כתבו דחייב מדרבנן שלא יהא כנכרי ולא
יהא נוהג בו דת יהודי כלל. ועי' בתוס' מס'
קידושין (לא. ד"ה דלא) שמשמע דפטור אפילו
מדרבנן. ועי' בשו"ת נוב"י (מהר"ת א"ח סי'

6. חדושי הרשב"א על מסכת בבא קמא דף פז/א

וכן היה ר' יהודה פטרו מכל מצות האמורות בתורה. ... ובתוס' תירצו... ועדיין ק"ל קצת שאלו סומא לר'
יהודה חייב במצות דרבנן מיהא. מאי קאמר רב יוסף דנא לא מפקידנא ועבידנא, והא ע"כ עביד מדרבנן
וחייב משום לא תסור. [2] אלא נראה דלר' יהודה פטור לגמרי מכל המצות ואפי' מדרבנן וממדת חסידות
כלבד חייב, והיינו דרב יוסף, ופריסת שמע כיון דאינו אלא מדרבנן אפי' סומא שראה מאורות ונסתמא ואלו בא לומר
ברכת יוצר אור רשאי וחסידי מפני שכבר נהנה, אף הוא מוציא את הרבים, אבל מי שלא ראה מאורות אפי' בא לומר
אין כאן מדת חסידות לפי שלא הרגיש ולא נהנה כדעת ר' יהודה, ואם אין כאן מדת חסידות איך יפרס על שמע
להוציא אחרים שנהנו, עשאה ר' יהודה לזו כברכת הנהנין דעלמא, ורבנן סבירא ליה דאף הוא נהנה כדברי ר' יוסי, כנ"ל:

7. ספר מנחת חינוך - מצוה כו - אות יג

וסומא, עיין פרי מגדים בפתיחה כוללת לאו"ח [חלק ג' אות כ"ט], מביא שיטות הפוסקים כר' יהודה
דפטור מכל מצוות שבתורה, ומ"מ כתב דאפשר דוקא ממצוות עשה פטור, אבל לא מלאוין, ויש אחרונים
השיגו עליו בזה, והדברים עתיקין. מ"מ נראה לי אף אם נאמר דר' יהודה פטור אפילו מלאוין, מ"מ אותן
המצוות שבן נח מוזהר, הוא ג"כ מוזהר, דנחי דהתורה לא חייבה אותו בסיני אבל לא יצא להקל במה שהיה
חייב קודם, דבן נח אפילו סומא חייב, דהקרא דדריש ר' יהודה בבבא קמא פרק החובל פ"ז ע"א, היינו גבי
ישראל אבל לא בבן נח. א"כ ודאי מצוות בני נח מוזהר גם הסומא. אך לענין עונשין, עי"ש דרבי יהודה
פטור ממיתת בית דין, א"כ נראה דאינו חייב על עבירות הללו כבן נח, דבן נח נענש על עבירות הללו,
אך נהי דאינו נענש, מ"מ נראה דמוזהר על מצוות בני נח, אך דוקא באותן שגם ישראל מוזהר, כגון אותן שבע מצוות, אבל כגון שלא
ישבות, כי נכרי אסור לשבות [סנהדרין נ"ח ע"ב], דקודם סיני לא היו רשאים לשבות, אך בסיני נתקדשו ישראל, ולענין זה אין סברא לומר כיון דלא נתקדש כישראל
יהיה אסור לשבות, אך במצוות שגם הישראלים מוזהרים נראה דגם הוא מוזהר, ומ"מ צ"ע, ובאתי רק לעורר:

8. שערים מצויינים בהלכה

כתב המאירי דאין הלכה כר"י וסומא חייב
ברוב המצות. וכ"כ באור זרוע (סי' שלט) בשם
רבינו חננאל. וכ"כ בספר האגודה כאן. וכן
כתב המרדכי מס' מגילה (סי' תשצה) ומסתברא
דקי"ל כר' מאיר בהא דאמרין סומא חייב
מדאורייתא במצות, ואע"ג דקי"ל [עירובין נב.]
ר' מאיר ור' יהודה הלכה כרבי יהודה, הכא
הלכה כר' מאיר דסתם לן כוותיה דקתני וישן
שבייש פטור, משמע הא סומא שבייש חייב,
ומהאי טעמא קאמר עליה בגמ' מתניתין דלא
כר' יהודה וכו', עי"ש בדבריו. וכ"כ בחי'

רבינו ירוחם (נתיב יג ח"א) דקי"ל כר' יהודה, אך מ"מ מדרבנן חייב, ומוציא אחרים בדבר שהם מחוייבים מדרבנן. אולם כל הפוסקים הכריעו להלכה ולא כוותיה, כמש"כ הב"ח (או"ח סוס"י תעג). וע"ע בב"י (או"ח סי' נג סי"ד). וכן העלה בשו"ת הרדב"ז (ח"ד סי' כט) שדעת רי"ו שיטה יחידאה היא. ולית דתייש לה. אולם עי' ביד דוד מס' פסחים (קטז:) שהביא מעוד ראשונים דס"ל כרבינו ירוחם. ועי' בשו"ת חת"ס (או"ח סי' לד) שרוצה לחדש שגם הרמב"ם ס"ל כרבינו ירוחם. ועי' בחכמת שלמה למהרש"ק (סי' שכח סמ"ו) מה שרוצה לסמוך על שיטת רי"ו לענין חילול שבת ואכילת נבילות וטריפות בעבור חולה כדי שלא יסתמא לגמרי, עי"ש דבר חידוש. ועי' מה שהארכנו במס' ע"ז (כח: ד"ה עין). וכ"כ במג"א (סי' נג ס"ק טו) דסומא חייב בכל המצות דאין הלכה כר"י. וכ"כ בשו"ע הרב (או"ח סי' תקפא ס"ח) ובמשנ"ב (סי' נג ס"ק מא, סי' תקפו ס"ק יח). וכ"כ במנ"ח (מצוה ב אות כה, סוף מצוה מט) דרוב פוסקים ס"ל ולא כר"י. ובפמ"ג (פתיחה כוללת או"ח סוף ח"ג) כתב שיש לחוש לדעת ר"י דפטור מכל המצות. כתב בפמ"ג (פתיחה כוללת ח"ג אות כט) דאפילו לרבינו ירוחם דקי"ל כר' יהודה מ"מ דוקא במצות עשה פטור, אבל בלא תעשה חייב לכר"ע [וע"ע בפמ"ג מ"ז או"ח סוס"י כט]. וכ"כ ביד דוד שאינו פטור אלא ממ"ע ולא ממצות ל"ת. וכ"כ בהגהות רעק"א (י"ד סי' א ס"ט) דהרי אסור לאכול נבילה [ועי' מש"כ במס' חולין יג: ד"ה וכן הסומא]. ועי' בחי' מהר"ם שיק עמ"ס קידושין (מא:) שהביא רא' לזה מדברי הגמ' שם. אבל בשר"ת נוב"י [בתשובה מכן המחבר מהר"ת או"ח סי' קיב] השיג על הפמ"ג, וכתב דמגמ' מוכח דלמ"ד סומא פטור מכל המצות, פטור אף מל"ת, דטעמא דר"י משום דמקיש חוקים למשפטים, וא"כ גם ל"ת בכלל [ועי' מש"כ במס' גיטין (כג. ד"ה אלא סומא) בשם תשו' מהר"ם שיק דאין ראיה מזה], וכתב עוד דמדברי התוס' הנ"ל מוכח נמי כן.

שכתבו דאם פטור מכל המצות אפי' מדרבנן א"כ הו"ל כנכרי שאינו נוהג בתורת ישראל, עי"ש, ואם נאמר כדברי הפמ"ג דמחייב סומא במצות ל"ת הלא אינו כנכרי. וכ"כ בתשו' הריטב"א (סי' צו) דהתוס' ס"ל דפטור מכל המצות הן מ"ע הן מל"ת. וכן מבואר מדברי הרא"ש במס' קידושין (פ"א סי' מט). וכ"כ בהגהות הרד"ל על הרא"ש שם שכן מוכח מהגמ' כאן, וכן משמע מדברי התוס' כאן. וכ"כ במנ"ח (מצוה ב) שכן מצא בספר המכריע (לר' ישעיה הזקן סי' עח) שפטור גם מל"ת [ובהגהה שם הביא דחייב בל"ת]. ועי"ש בהגהות הגרי"ב על ספר המכריע שכן נמצא בהדיא בירושלמי סוטה (פ"ב סוף ה"ה). וכ"כ בשו"ת דובב מישורים (ח"א סי' ה). ועי' מש"כ בפתח עינים. וע"ע בשו"ת שו"מ (מהד"ק ח"א סי' סא, מהד"ג ח"ג סי' נב) ובשו"ת אגרות משה (י"ד סי' ו).

אבל בטורי אבן עמ"ס מגילה (כד.) מוכיח מדברי התוס' הנ"ל כדברי הפמ"ג, שהקשה על התוס' דסומא חייב מדרבנן, הא כל מצוה דרבנן אסמכוהו על לאו דלא תסור והרי סומא פטור מזה והאיך חייב מדרבנן, ואפשר דפטור רק ממ"ע, אבל במצות ל"ת חייב מה"ת א"כ חל עליו תקנת חכמים שהרי מזהיר על לאו דלא תסור. וכ"כ באור זרוע לצדיק [להגה"ק ר' צדוק הכהן מלובלין מ"ד]. דמדברי הרשב"א כאן שכתב בדעת התוס' דחייב במצות דרבנן משום לא תסור, מבואר דחייב בלא תעשה.

ועי' במנחת חינוך (שס) דאף אם נאמר דסומא פטור אף מלאוין, מ"מ אותן מצות שבני נח מזהירין עליהם, גם סומא חייב דאין סברא לומר שיהיה גרוע מכן נח. וכ"כ בספר משנת חכמים. [ועי' במנ"ח מצוה כו]. אבל עי' בשטמ"ק מש"כ מהר"י כ"ץ בשם ר"ת, ומשמע דפטור. ועי' באג"מ (י"ד ח"א סי' ו) מה שפירש בדברי ר"ת. ועי' באמרי הצבי (סי' יד-ג) שהביא ראיה דסומא חייב בז' מצות בן נח, מהא דלמך היה סומא והרג את זקנו

9. שיטה מקובצת על בבא קמא דף פז/א

במדרשות אמרו כל הפטור מן הדבר ועושהו נקרא הדיוט ודבר זה אינו אלא בדבר שכל כיוצא בזה העושה פטור ממנו ואינו דבר שיצא ממנו שכל או מוסר או סלסול או הכנעת לב וכיוצא בזה ועושה ממנה על עצמו מצוה. הרב המאירי ז"ל:

10. תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א

גדול המצווה ועושה - נראה דהיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף [1] לפי שדואג ומצטער יותר פן יעבור ממי שאין מצווה שיש לו פת בסלו שאם ירצה יניח

11. תוספות הרא"ש מסכת קידושין דף לא עמוד א

גדול המצווה ועושה. אע"ג דאמר' במס' חגיגה פ"ב משל למלך שאמר לעבדיו להשכים לפתחו למי יש לו להחזיק טובה יותר לנשים שאין דרכן להשכים כאנשים לא דמי להך דהתם שניהן מצווין ומי שאין דרכו עדיף טפי כשהוא עושה, [1] והיינו טעמא דמי שמצווה ועושה עדיף לפי שדואג ומצטער תדיר שירא שמא יעבור וצריך לכופ את יצרו יותר ממי שאינו מצווה שאם ירצה יניח, [2] ועוד שאין הקב"ה צריך כלום לכל המצוות אלא שאומר ונעשה רצונו הילכך המצווה ועושה הוא עושה רצון קונו אבל מי שאינו מצווה ועושה לא שייך לומר ביה עושה רצון קונו שהרי לא צוה לו כלום ומ"מ שכר יש.

12. ריטב"א על מסכת קידושין דף לא/א

דאמר רבי חנינא גדול המצווה ועושה משאינו מצווה ועושה פיר' רבותינו ז"ל טעם הדבר שזה שטן מקטרגו כשהוא מצווה וזה אין שטן מקטרגו ולפום צערא אגרא. ורבינו הנדול ז"ל פי' שהמצות אינן להנאת האל-יתברך המצוה אלא לזכותינו ומי שהוא מצווה קיים גזירת המלך ולפיכך שכרו הרבה יותר מזה שלא קיים מצות המלך מכל מקום אף הוא ראוי לקבל שכר שהרי מטוב לבב וחסידות הכניס עצמו לעשות מצות הש"י ודוקא במצות שצוה הש"י לאחרים שיש לו בהן רצון אבל העושה מאליו מצות שלא צוה בהם תורה כלל זו היא שאמרו כל שאינו מצווה בדבר ועושהו נקרא הדיוט:

13. ספר חדושי אגדות חלק שני עמוד קלז - מסכת קדושין

(שם). דאמר רבי חנינא גדול מצווה ועושה וכו': גדול מצווה ועושה. יש מפרשים הטעם, מפני שהמצווה ועושה מחוייב בדבר וכופה את יצרו ועושה, ולכך שכרו יותר גדול, אבל מי שאינו מצווה ועושה וכשירצה אינו עושה והוא עושה מרצונו בלבד אין שכרו כל כך גדול. ואין זה פי' נכון, דודאי בכל ענין קאמר אפילו אינו מצווה ועושה, מצטער ע"י עשיית המצוה כמו שמצטער המצווה ועושה יותר גדול המצווה ועושה. ועיקר הטעם הוא, כי מי שמצווה ועושה הקב"ה חפץ ממנו לעשות המצווה, דמיון זה גוי שעושה מצוה אין ספק שאינו חשוב כל כך כמו שהוא הישראלי. כי המצוה לישראל שייכת יותר, שהרי מצווים עליו כי הם מוכנים יותר למצוה, אבל מי שאינו מצווה ועושה מפני שאינו מצווה ועושה אינו מוכן כל כך למצוה ואינו כל כך כמו המצווה ועושה. [3] ועוד כי המצווה ועושה, [הוא] מצד העלה שמחייב אותו לעשות וכל מי שאינו מצווה ועושה הוא מצד האדם עושה המצוה, [ולא] מצד הש"י, והוא יותר מעלה ויותר מדריגה, כאשר המצוה מצד הש"י שהוא העלה, ואלו המצוה שאינו מצווה והאדם עושה מעצמו זה מצד האדם דבר זה אינו כל כך במדריגה וזה ידוע:

14. ספר קובץ שעורים ח"א - מסכת קידושין דף לא/א

(קמא) דף ל"א. ברמב"ן ס"פ אחרי הביא לשון הספרי אעפ"י שאני מגלה אתכם מן הארץ לחוץ לארץ היו מצוינין במצוות שכשתחזרו לא יהיו עליכם חדשים, וקאי במצוות שהן חובת הגוף הנוהגות בחו"ל כי עיקר המצוות ליושבים בארץ ה', וע"כ האבות שקיימו כל התורה לא קיימוה אלא בארץ ולא בחו"ל ונראה ביאורו לפי מ"ש בקובץ הערות סי' פ' בדוגמאות לביאורי אגדות על דרך הפשט בשם בעל מסלת ישרים דבכל מצוה יש שני דברים, א) הטעם שבשבילו נצטוינו לעשותה ומפני הטעם הזה ראוי היה לקיים המצוות גם קודם הציווי כמו שעשו האבות ב) אחרי שנצטוינו צריך לקיים ציווי ה' וכ"ז בארץ אבל בחו"ל אינו רק ציווי גרידא לנהוג בחובת הגוף כי טעמי המצוות אינן שייכין רק בארץ וע"כ לא קיימו האבות את התורה בחוץ לארץ.

15. עוד עיין בסוף המראה מקומות

16. תוספות מסכת קידושין דף לא עמוד א

דלא מפקידנא ועבדינא – מכאן מדקדק ר"ת דנשים מברכות על מצות עשה שהזמן גרמא אע"ג דפטורות לגמרי דאפילו מדרבנן לא מיחייבי כדמוכח פרק מי שמתו (ברכות דף כ:): מ"מ יכולות הן לברך ואין כאן משום לא תשא את שמו לשוא (שמות כ) משום מברכות ברכה שאינה צריכה דאי לאו הכי היכי שמח רב יוסף והלא מפסיד כל הברכות כולן.

17. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ז אות לז

[לז] דין סעודת מילה, ופדיון הבן, וזכר, וסעודת חנוכה, וק"ו סיום הספר, הן קרוים סעודות מצוה, ומותר להנות מהן. ...

וסעודת בר מצוה שעושים האשכנזים, לכאורה אין לך סעודת מצוה גדולה מזו, ושמה יוכיח עליה. ועושים שמחה, ונותנים למקום שבח והודיה, שזכה הנער להיות בר מצוה, וגדול המצוה ועושה, והאב זכה שגדלו עד עתה, להכניסו בברית התורה בכללה. וראיה להדיא ספ"ק דקדושין (ל"א ע"א) שאמר רב יוסף לבסוף, השתא דאמר ר' חנינא גדול המצוה ועושה כו', מאן דאמר לי שאין הלכה כר' יהודה, דאמר סומא פטור מן המצות, עבדינא יומא טבא לרבנן. אע"פ שהיה כבר חייב. אלא אבשורה שלא היה נודע לו עד עתה רצה לעשות י"ט. כ"ש על הגעת העת והזמן, שראוי לעשות י"ט. אכן הבר מצוה גופא [שאין עושים בזמנו] לא ישר בעיני. שרובן אין להם ב' שערות. וא"כ איך יוציאו אחרים ידי חובתן בתפילה ובברכת המזון. ואם נאמר מן הסתם אוקמינן אחזקה שהביא ב' שערות, בפרט במילתא דרבנן. ואף שברכת המזון דאורייתא הוא. מ"מ מן התורה היה יוצא בברכת הקטן. אלא שרבנן אמרו שאינו מוציא הגדול. א"כ מיד כשיגיע ל"ג שנים ויום אחד יעשו הסעודה, ויחנכוהו לברך ברכת המזון, ולהתפלל באקראי. ומאחר שלא נעשה בזמנו, ועכשיו גם כן אינו ידוע זמנו. למה יקרא סעודת מצוה. ואינו דומה לסעודת מילה ופדיון הבן, אפילו עבר זמנו הראשון. מ"מ כל יומן בני חיובא נינהו, זמנן הוא, שלא לאחר המצוה. מה שאין כן בנדון זה, דשם עדיין לא הגיע זמנו. ומכא שנוקמה אחזקה. היה לו לחנכו מיד, ולעשות סעודה. ומכל מקום נראה, היכא שמתנבין הנער לדרוש על הסעודה מעין המאורע. לא גרע מסעודת חנוך הבית. ובכל הני סעודות מצוה דשרינן. מ"מ לא ירבה בהן, שיבטל ח"ו למודו הקבוע לו לגמרי. אלא לפעמים, לפחות אם אפשר להיות זולתו, והכל לפי העניין, ואיש ירא אלקים אשר בא לטהר יורו לו מן השמים דרך הישר בקו האמצעי. וגם כן איכא נפקותא בהך פיסקא לעניין אבליים, אי שרו לילך לאותם סעודות מצוה, כמו שאפרש בעז"ה בפרק אילו מגלחין...

18. נחלת משה

חש"י פגיעתן רעה החוצה צכן חייב וכס שחבצו בנאחרים פטורין בעדד והאשה וכו' פטורין חבל משלמין לאחר זמן וכו'. משמע שרק בעדד ואשה חייבין לשלם לאחר זמן חבל קטן פטור חפ"י כשהגדיל. והבסדר הוא בעדד ואשה חייבין מן הדין חבל שאין להם ממה לשלם ולכן חפ"י כשיש להם חייבין לשלם חבל קטן פטור מן הדין דכיון דאין לו דעת הרי הוא כאנוס ופטור וממילא פטור לעולם. וכנה ההגהות חש"י כתב בשם חפ"י דקטן חייב לשלם לכשיגדיל חבל הרמז"ס וברא"ש חולקין עליו (ועיין בי"ש"ש מה שהשיג עליו) ועיין מה שכתבתי לעיל לע. בחוד"ה אין מעמידין וכו' ומה

שכתבתי לעיל לע: בגמרא. [וכנה כ"ח כתב בא"ח סי' שמי"ג דאפי' לפי הא"י מן התורה ודאי שפטור ורק תקנת חכמים ששלם כשיגדיל מפני תקון העולם ע"ש. [ולפ"י אפשר ליישב שלא יב' קשה מהמשה דו"ל דהתקנה הזאת תקנו האמוראים (עיין בהגהות חש"י שמי"ג ר"ח) מהא דכפ"י רפ"ס לר' אשי וכן מהא דקאמר ר"י בר חנינא דחורין ונפרעים מיתמי לבי גדלי, חבל בזמן המשנה כי הדין דחש"י פטורין לגמרי חפ"י אחרי שנתפקה החדש ונשתתף השועה והגידל הקטן.]

19. שערים מצויינים בהלכה

והם שחבלו באחרים פטורים. כתב ברכיד
הזהב (פ' משפטים ד"ה וכי יריבון) מדכתיב
(שם כא-יח) "וכי יריבון אנשים", ממעט
קטנים, ומה"ט פטור לשלם אפילו לכשיגדיל,
משא"כ בנשים דלא ממעטין מאנשים, דהרי
השווה אשה לאיש לכל דינים שבתורה
כדאמרין לעיל (טו.) ואשה פטורה לגמרי,
אלא דאין לה לשלם דהכל משעובד לבעלה,
כדקתני נתגרשה האשה חייבת, ובקטן לא
קתני ואם הגדיל חייב. וכבר כתב ראה זו
בב"י (חור"מ סי' תכד).

20. שערים מצויינים בהלכה

העבד והאשה פגיעתן רעה כו' והם שחבלו
באחרים פטורין. כתב המרדכי (סי' פז)
בשם הראב"ן כיון דהנשים רגילות לישא
וליתן בזמן הזה, הרי כאילו מינוס בעליהן
להיות שלוחים, ואם יש עדים חייב הבעל
לשלם, מפני תקנת השוק שישאו ויתנו עמם,
ואם אין עדים נשבעת וכו'. ומובא ג"כ
בהגה"מ (חובל פ"ד אות ג.). וכתב בשם
הראב"ה נשים אשר נושאות ונותנות בתוך
הבית כו' בעלה יטעון בשבילה, ואם תתחייב
שבועה תשבע, וכ"פ רבינו ברוך ממגינצ"א

21. שערים מצויינים בהלכה

החובל בעבד כנעני של אחרים וכו'. מפרש
הר"י מלוניל דמיירי בעבד שטבל
לשם עבדות, והוא שייך בכל המצות שהאשה
חייבת בה, וכיון דשייך במצות אמרין
שהחובל בו חייב בכולן, דאחיו קרינא ביה,
אבל בעבד כנעני שלא נטבל כו"ע מודו דלאו
בר בושת הוא כלל.

22. תוספות מסכת בבא קמא דף פז עמוד א ד"ה בעבד כנעני

בעבד כנעני שלו פטור מכולם - וא"ת והא ברפואתו חייב כדקאמר בפ"ק דגיטין (דף יב: ושם) גבי קיטע יד עבדו
של חבירו נותן שבתו ורפואתו לרבו ופריך רפואתו דידה היא דבעי איתסויי ביה ומשני לא צריכא דאמדוהו לה'
יומי ועבדו סמא חריפא ואיתסי בתלתא יומי וי"ל דה"ל פטור מכולם היינו מן היתרון דאמדוהו בה' ואיתסי בג'
ואם תאמר ותפשוט ממתני' דיכול הרב לומר לעבד עשה עמי ואיני זנך מדפטור משבת וי"ל דהכא מיירי בזן את

העבד ומיהו קשה מאי קמ"ל רבי יוחנן שנותן רפואתו לרבו דהיינו היתרון דאתסי בג' מתנ' היא דפטור מכולם ע"כ נראה שיש לחלק בין אחרים חובלין בו בין להרב עצמו חובל בו שכבר זכה בכל.

23. שערים מצויינים בהלכה

החובל בעבד כנעני שלו פטור מכולן. כתבו התוס' [תירוך השני] דאם חבל בו הרב שלו אינו חייב לרפאותו. וכ"כ הטור (חו"מ סי' תכד ס"ד). והטעם כתב בפנ"י, דיש לפטור מהקישא דקרא דאיתקש שבת לריפוי, וכל שאינו חייב בשבת אינו חייב בריפוי, ועוד טעם דהרי כשהרג עבד כנעני שלו, מצינו דאקיל רחמנא לגביה שישנו בדין יום או יומים כי כספו הוא, א"כ י"ל דה"ה לענין חבלה. ועי' במנ"ח (מצוה מט) דאם העבד הוא של שני שותפין, אם חבל בו אחד, בודאי צריך לשלם החצי להרב השני, כי הוא ממון חבירו ג"כ, אך לענין רפואה צריך לרפאות אותו כולו בעצמו, ואינו יכול לומר דהחצי שלו אינו רוצה לרפאות, דאם לא יתרפא אינו ראוי לעבוד לרבו השני כלל, א"כ הו"ל כולו ממון חבירו, וצריך לרפאותו כולו משלו.

24. תוספות מסכת בבא קמא דף פז עמוד א ד"ה כיון דאקני

כיון דאקני ליה רחמנא שבח נעורים לאב – [1] פ' בקונטרס דכתיב בנעוריה בית אביה כל שבח נעורים לאביה ובשנים אוהזין (ב"מ דף יב. ושם) גבי מציאת בנו ובתו הקטנים נמי פ' דבתו מציאתה לאביה משום דשבח נעורים לאביה וקשה לפירושו דבריש פרק קמא דקדושין (דף ג: ושם) ובאלו נערות (כתובות דף מ:) אמר דההוא בהפרת נדרים הוא דכתיב ולא ילפינן מהתם שאר דברים [2] ונראה דבכל דוכתי דנקיט שבח נעורים לסימנא בעלמא נקטיה ולא משום דמפיק מבנעוריה ובשמעתין נמי פירש בקונטרס בסוף דבריו דכסף קדושין שלו דאי בעי מסר לה למנוול ומוכה שחין ומציאתה נמי לאב משום איבה כדמפרש גמרא בפרק נערה שנתפתה (שם דף מו: ושם) דחיישינן שמא מתוך שנאה שלא תתן לו מציאה ימסרנה למנוול ומוכה שחין ומבעיא ליה בחבלה לרבי אלעזר דאע"ג דאין שייך בה איבה דלא קפיד במידי דאית להו צערא בגופייהו כדאמר לקמן מ"מ ראוי הוא להיות של אב משום דאפחתה מכספה.

=====

25. תורת חיים על בבא קמא דף פז/ב

קטן יעשה לו סגולה. פ' אוצר כמו והייתם לי סגולה פירש רש"י ז"ל אוצר חביב כלומר כיון שהוא קטן יעשה לו דבר המתקיים כאוצר שלא יאבד:

26. מאירי על בבא קמא דף פז/ב

זה שאמרנו קטן יעשה לו סגולה [1] יש אומרים על החובל וקורין יעשה מבנין הקל [2] ויש אומרים שבית דין הוא שעושין כן וקורין בגרסתן יעשה מבנין נפעל:

27. שערים מצויינים בהלכה

רווחא דקאתי להו מעלמא כו' קפיד, אבל
חבלה כו' ומעלמא קאתי לא קפיד.
כתב המאירי, יש מי שאומר הואיל והדבר
תלוי בקפידא, לא נאמר כן אלא בסתם, הא
אם גילה דעתו והקפיד, הקפיד וזכה על כל
הסמוכים על שלחנו. וכן מבואר בחי'
הראב"ד. וכ"כ בשטמ"ק בשם הרמ"ה. וכן

28. נחלת משה

מאי סגולה ר"ח אמר ס"ת וכו'. פי' הרש"ס צ"צ נצ. כדי
שהקטן יוכל ללמוד בו וגם הקרן קיים אבל עיסקא לא
שמא יארע זה דבר תקלה ותאבד.

29. רשב"ם בבא בתרא דף נב/א

קבל מן הקטן - לא יחזיר לו שהרי אין יודע לשמור וכמשליך לאיבוד דמי מי שהחזיר לו אלא יעשה לו סגולה
אוצר עד שיגדל ויחזיר לו ולקמן מפרש מאי סגולה...
ס"ת - ללמוד בו הרי פירות והקרן קיים:
דאכיל מיניה - הקטן תמרי והקרן קיים אבל בעיסקא לא שמא יארע בה דבר תקלה ותאבד:

30. נחלת משה

רבה בר ר' הונא אמר דיקלא דאכיל מיניה תמרי וכו'. כתב
הסמ"ע צח"מ סי' תכ"ד ס"ק י"ד דהיכא דאפשר
לקנות קרקע בדמי חבלתו קרקע עדיפא וכו' דקאמר דיקלא
לפי שסתמא דמילתא אין זהם כדי לקנות קרקע לכן קוין
דיקלא וע"ש בסמ"ע צס"ק ט"ו דמשמע דלפי רבה בר ר'
הונא אין קוין ס"ת דשמא יקלקלנה הקטן ואין לצ"ד לגרוס
שינא תקלה מתחת ידם ע"ש. והי"ש כתב דאפשר דלא פליגי
ר' חסדא ורבה בר ר' הונא ושניהם נקראו סגולה. ועיין
במאירי שהביא מחלוקת על מי מוטל לקנות הסגולה יש אומרים
שהחובל הוא שצריך לקנות הסגולה ויש אומרים שהחובל משלם
לצ"ד וכצ"ד הם שקוין הסגולה ע"ש.

31. ספר ים של שלמה - בבא קמא פרק ח אות כד

ואסקינן בסוגיא (פ"ז ע"ב) מאי סגולה, רב חסדא אמר ס"ת, רבה בר רב הונא אמר דיקלא דאכל מיניה תמרי,
והרמב"ם (הלכות חובל ומזיק פ"ד הל' י"ט) פסק כרבה, והרא"ש (סימן ח') פסק כרב חסדא. ואפשר משום דאין
הלכה כתלמיד במקום הרב. ורב חסדא רביה הוה, ונ"ל דאין הכרע כלל. וגם אפשר דלא פליגי, ושניהם נקראו
סגולה. ומדאמר יעשה להם סגולה. ולא עושין, דהוה משמע הב"ד שגבו בזקן. אלא יעשה, ותלוי בדעת אביהם,
והברירה בידו.

32. שערים מצויינים בהלכה

והרמב"ם (חובל פ"ד הי"ט) פסק כרבה, וכ"כ בשטמ"ק בשם הרמ"ה, והרא"ש פסק כר"ח. ובשו"ע (ח"מ סי' תכז ס"ז) פסק כרבה, והרמ"א הביא שיטת הרא"ש. ועי' ביש"ש (סי' כד) דאפשר דלא פליגי ושניהם נקראו סגולה. והרמב"ם והשו"ע כתבו דילקח קרקע בנוקן, ומפרש הסמ"ע (ס"ק טו) דס"ל דלא קאמר דיקלא אלא משום דמים הללו השייכים לקטן בחבלתו אין בהם כדי לקנות בהן קרקע, דהיכא דאפשר לקנות בהן קרקע, קרקע עדיף, שקרנו קיים יותר. ועי' בדרישה ובב"ח (שם ס"ק יא) בסתירת פסקי הטור.

רב חסדא אמר ספר תורה. פירש הרשב"ם במס' ב"ב (נב.), וכן מפרש הסמ"ע (סי' תכז ס"ק טו) והקטנים ילמדו מתוכה והוא פירות דס"ת, והקרן קיימת להן עד שיגדלו. וכתב הטור"ז (ח"מ סי' תכז סק"ז) דיש נפק"מ לדינא, דהא חייב האב לקנות לבנו ס"ת ללמוד עמו, שזה מצות עשה, וא"כ יש נפקותא אם האב יכול לפטור עצמו במעות הללו לקנות לו ס"ת, וס"ל לר"ח דיכול לפטור עצמו בזה, ורבה בר רב הונא ס"ל דלא יכול לפטור עצמו מה שהוא חייב בלאו הכי, ע"כ יקנה לו דקל לפירות.

33. שערים מצויינים בהלכה

ובמס' ב"ב (שם ד"ה מאי) כתבנו, דבזמנינו שאין לומדים מס"ת, יקנה לו ש"ס ופוסקים ללמוד מהם, ובפרט לפי דברי הריטב"א (שם) דלאו דוקא ס"ת אלא ספרים, והא דנקט ס"ת, משום דאסור למכור ס"ת, ולכן הקרן קיים. ועי' במס' עירובין (סד.) המחזיק בנכסי הגר מה יעשה שיתקיימו בידו יקח בהן ס"ת. אבל בחי' חת"ס כתב, דוקא ס"ת ממש, אבל לא שארי ספרים, דמצד הסברא דיקלא עדיף שהקרן קיים, כשיגדל הנער הרי קרנו לפניו, ואם אינו רוצה בדקל ימכרנו ויקח לו בתים ומה שירצה, משא"כ ספרים שאינם נמכרים אלא ע"י עילוי בקודש, וגם לא ימצא קונים בריוח, א"כ דקל עדיף, אבל ס"ת ממש י"ל כיון שעכ"פ כל אחד מישראל חייב לכתוב לו ס"ת, וא"כ כשיגדל הקטן הרי יש לו ס"ת משלו.

1. בן יהודע על בבא קמא דף פז/א

כי מפקידנא אית לי אגרא. לא קאי על שכר טוב עולם הזה, או טוב עולם הבא, אלא קאי על שכר אחר, שהוא מה שאמרנו רז"ל [אבות פ"ד] שכר מצוה מצוה, שממציא לו הקב"ה מצוה אחרת לעשותה, ועל זה השכר קאמר אית לי אגרא. והנה לדעת רבי יהודה דפוטר יש לפרש הכתוב [תהלים י"ט ט'] מצות ה' ברה מאירת עינים, אמתי ברה וחשובה טפי, כאשר איכא מאירת עינים, דאז גדול המצווה ועושה:

2. ביאור אגדות חז"ל

אמר ר' יוסף מריש הוה אמינא. הכונה בזה דלענין להכיר באדם רוב גודל אמתת אהבתו לה', יותר גדול אינו מצווה ועושה כי בזה ניכר התלהבות האהבה לבוראו אשר עושה מצוותיו מחשק נפשו בלבד בלי שום צווי ומראה בחוש שאינו עובד על מנת לקבל פרס כי אם למען שמו באהבה. אבל לענין קיבול שכר גדול המצווה ועושה כמ"ש בעץ יוסף מפני שיצרו גדול במצווה ועושה ומקטרג עליו שלא לעשותו ולכן כשכופה ליצרו ומקיים הצווי ראוי לו לקבל שכר גדול ע"ז כי לפום צערא אגרא. אבל אינו מצווה אין יצרו מקטרגו.
(ענף יוסף)

3. ביאור אגדות חז"ל

נורא מאד הענין כי הלא בעצם המעשה ממש לא היה חסר כלום, כל ה"ר יוסף" הלא היה בו בהמעשה בין כך וכך. ולכאורה במצב של פטור עוד בו בחינה יותר גבוהה והיא בחינה של אהבה "דלא מפקדינא ועבדינא" – הרי זה מעשה ע"מ שלא לקבל פרס כי אם "נחת רוח להקב"ה" ומה יש עוד יותר גדול מזה? וכן אמרו ז"ל (סוטה ל"א) "גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה", ומכאן חזינן שגם בחינה היותר גדולה ועדיין אינו כשלם. גם מצב של אהבה עוד

לא די עדיין לא בא לשלמותו והשלמות האמיתית אינה אלא כי אם במצווה "גדול המצווה ועושה יותר ממי שאינו מצווה ועושה" להיות מצווה להיות מחוייב בדבר, הוא העיקר, וכמו"ש חז"ל (ירושלמי ברכות ט"ז) עשה מאהבה עשה מיראה וכי' עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא מבעט גם ב"עשה מאהבה" עדיין לא מספיק כי הרי "באהבה" עדיין אפשרות הוא לבעוט, במצבים קשים יתכן כי יתפרק מכל המעשה ודוקא ב"עשה מיראה" שם בטוח כי יעמוד ויתקיים חזק על מצבו. הירא אינו עוזב מקומו בכל אופן שלא יהיה ל"מצווה ו"מחוייב" אין תירוצים ואין אמתלאות להתפטר מוכרח הוא וחסל.

זהו סוד כל הענין של מעמד הר סיני וחז"ל (שבת פ"ח) אמרו: "ויתיצבו בתחתית ההר" (שמות י"ט) מלמד שכפה הקב"ה עליהם את ההר כגיגית ואמר להם אם אתם מקבלים התורה מוטב ואם לאו שם תהא קבורתכם" הנה כבר הקדימו נעשה לנשמע כנאמר שם "כל אשר דבר ה' נעשה" – רז שמלאכי השרת משתמשין בו" וזכו בזה לשני כתרים על ראשם ומ"מ זה עדיין לא היה מספיק כי זה בחינה של "מאהבה" והבחינה של "מאהבה" עדיין אינו "מצווה ועושה" עדיין לא "מחוייב" הוא מחוייבים לא נעשו כי אם בהר סיני.

(דעת תורה שמות כ"ו)